

Per a ell l'experiència transcendental és la base de tota filosofia. L'autor passa a valorar les crítiques fetes a Rahner i fa un judici crític de les tesis exposades. En la *tercera* part intenta superar (a l'estil del que fa Wittgenstein en el *Tractatus*) els elements ressenyats basant-se en una superació del llenguatge teològic i del model filosòfic, que no permeten tractar la flexibilitat del tema de la relació interpersonal entre Déu i l'home, relació d'amor i tendencial en què no cap l'afany jurídicista de la teologia post-tridentina, i valora l'esforç que suposa la síntesi teològica de Rahner, però hem d'anar més enllà, acollint els nous elements de l'antropologia cultural i de l'estudi fenomenològic de la vida religiosa dels pobles.

Manuel Juárez Magallón

Jean-Marie-René TILLARD, *L'évêque de Rome*, París, Les Éditions du Cerf, 1984 (traducció castellana de José Luís Saborido Cursach, Santander, Sal Terrae, 1986).

Trobem en el pròleg el planteig del llibre: les intuïcions profundes del Vaticà II sobre col·legialitat i subsidiaritat ministerial, sobre sínodes i conferències episcopals no acaben de trobar aplicació satisfactòria. El primer capítol explica que el papa de fet ha esdevingut més que el papa, per circumstàncies històriques que han produït una inflació del papat (pp. 15-89). El segon capítol (pp. 90-158) intenta de dibuixar la figura indiscutible del papa en el si de l'Església: recorda que és el bisbe de Roma i que la seva funció peculiar cal entendre-la en la línia de la narració lucana del Darrer Sopar: igualtat de qui governa i de qui serveix i confirmació de la fe per part de Pere. O segons Ambròs: «Primatum confessionis, non honoris; primatum fidei, non ordinis». *Pastor aeternus* ha d'encaixar amb el Vaticà II a la llum de la gran tradició. El capítol tercer (pp. 159-241) explicita uns «desiderata»: definir la missió del papa en termes de «synergia», desplegar jurídicament la subsidiaritat en les relacions entre la Seu de Roma i les altres, entendre el primer com a funció episcopal a l'interior del cos dels bisbes, «restituir» i no pas «concedir» a les esglésies locals i conferències episcopals una part de les possibilitats d'intervenció; reconèixer que la infal·libilitat garanteix la sentència doctrinal, no l'oportunitat de la definició; establir que les definicions «ex cathedra» només s'han d'emetre quan la fe apostòlica i la comunió eclesial es troben de debò en perill.

Jaume Mensa i Valls

Leonardo BOFF – Clodovis BOFF, *Cómo hacer teología de la liberación*, Madrid, Ed. Paulinas, 1986.